

ТВОРЧИСТЬ УЧНІВ В ПРОЦЕСІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Видра Олександр Григорович

Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка

Освіта ХХІ століття – це освіта для людини, один з компонентів її стрижня – виховання відповідальної особистості, яка вмела б використовувати набуті знання і вміння для творчого розв’язання проблем [1]. Образно кажучи, навчити учня творчості означає для вчителя навчити його того, чого сам він не знає [1]. Це потребує затрати не аби яких зусиль з боку вчителя та учнів. За останнє десятиріччя значно зросло навчальне навантаження школярів. Обсяг і зміст навчального матеріалу у багатьох випадках не відповідає віковим психофізіологічним особливостям учнів. Це гальмує всебічний розвиток дітей і, звичайно, на творчість в навчальному процесі не вистачає часу або навчальних сил. Перехід середньої загальноосвітньої школи на 12-річний термін навчання, нові норми навчального навантаження створюють умови для впорядкування навчального процесу шляхом певного перерозподілу змісту освіти між класами і ступенями школи [1]. Такий перехід сприятиме стабілізації зайнятості педагогічних працівників та рівномірному навантаженню учнів.

Як відомо [2], під творчістю розуміється передусім процес створення нового, корисного продукту. Вже для того, щоб діяльність учня давала хоча б не новий, але якісний продукт, потрібні вже досконало розвинуті здібності, які він використовує в цій діяльності. Він повинен вільно володіти своїми знаннями і вміннями у процесі виконання завдання, але використовувати їх не автоматично, тобто не повинен втрачатися самоконтроль. За таких умов школяр повинен виконувати дії не тільки в стандартних, а й в нестандартних умовах. Це є перша і дуже важлива умова формування творчих здібностей учнів. Наприклад, на уроках трудового навчання при механічній обробці деревини в учнів, у яких вчитель хоче розвивати творчі здібності, спочатку потрібно розвинути здібність роботи на верстаті: учні не повинні вміти обробляти тільки циліндричні, конічні та нескладні фасонні поверхні, вони повинні обробляти будь-які поверхні, при чому про автоматичне виконання таких дій не може і

бути мови, бо не можливо відпрацювати всі варіанти фасонних поверхонь виробів. Учні просто повинні знати технологію обробки таких поверхонь і, не довго думаючи, виконувати такі дії. За таких умов в учня звільняється «місце в голові», яке він може використати для творчості – для створення нового прийому виконання тієї чи іншої операції, нових видів виробів, які до цього він не знав як виготовити на верстаті тощо.

Вже на такому рівні розвитку, перед тим як почати розвивати творчість, перед вчителем трудового навчання виникає питання – а який же з чотирьох рівнів творчості можливо і потрібно розвивати в навчальних умовах? Звичайно, першого та другого рівнів, продуктами яких є принципово нові результати, нове для всього людства або для країни, не потрібно та й неможливо досягти. Скоріш за все потрібно починати з найпростішого – четвертого рівня творчості, новизна продукту якого є значущою тільки для самої людини, що творить. Хоча іноді в школі деякі школярі досягають цього рівня дуже швидко, в такому разі їх можна виводити на третій рівень творчості, результати якої можуть вже використовуватись учнями, тобто обмеженим колом людей.

При розвитку творчості слід врахувати джерела для розвитку творчих здібностей, що витікають з самого процесу праці, які спеціально організовуються вчителем, та ті, що виходять з ініціативи учня.

Абсолютно творчих та не творчих видів праці нема. Кожний вид праці містить в собі творчі та механічні функції. Слід мати на увазі, що творчі функції належать не праці, а мисленню людини. Тому, чим більше мислительних операцій виникає в процесі трудової діяльності, тим більше виникає умов для творчості. Цьому сприяють творчі задачі. Основна умова творчої задачі – відсутність єдино правильного її вирішення [2]. Такі задачі викликають в учнів іноді великі складності, причини яких: по-перше, мета для учнів, поставлена творчим завданням, або не відіграє великої ролі для них і стає їм непотрібною, або вона просто не осмислюється учнями; по-друге, учні не витримують надмірного психологічного напруження, яке виникає в процесі вирішення завдання, особливо коли учнем усвідомлюється і осмислюється

важливість мети. Таке напруження може викликати будь-що, навіть присутність вчителя може погасити натхнення – це залежить від індивідуально-психологічних особливостей людини, які потрібно індивідуально враховувати до кожного. Отже, чим більше учень осмислює вознесу мету своєї праці і чим досконаліші умови, в яких учень перебуває у стані вирішення творчої задачі, тим більше шансів розвитку творчих здібностей цього учня, тим менший потрібен контроль за його діяльністю [2]. Єдина проблема, що може виникнути при цьому, це втрачання самоконтролю (особливо у стані робочого натхнення) і, як результат, можливе, наприклад, порушення техніки безпеки при виконанні трудових дій та інше. Тому, звичайно, повинен бути додатковий контроль з боку вчителя.

Вчитель однієї з шкіл міста Чернігова дуже довго не міг домогтися на уроках з трудового навчання зацікавленості від учнів, які виготовляли звичайні стільці, використовуючи при цьому ручну та механічну обробку деревини. Учні досконало виконували всі операції як на верстатах, так і при роботі з ручним інструментом. Одного разу він випадково побачив, що один з його учнів грає на гітарі (по вечорах учні збиралися біля школи) і помітив як він скаржиться на низьку якість інструменту. На наступному уроці вчитель запропонував учневі “підлагодити” гітару на уроках за його допомогою. Виявилось, що у класі ще декілька учнів вміли грати. Одразу ж учні зацікавилися – в них з’явилася дуже “яскрава” і важлива мета. Вчитель ніколи не займався такою справою і, навіть, не знав що потрібно зробити гітарі для вдосконалення її якості. Він зізнався в цьому учням, звичайно, побоюючись втратити повагу серед учнів. Але учні дізналися про умови, за яких інструмент “заграє” і сповістили про це вчителю. Творчий процес почався. Учні принесли свої гітари до майстерні, а вчитель придбав собі звичайну, дешеву гітару і вдома вдосконалював її, щоб хоч якось попереджувати потім в школі складнощі, які могли виникати в процесі праці. Через місяць робота дала дуже добрі результати. Вчитель дійсно навчив дітей тому, чого сам не вмів і не знав.

Вчитель є головною фігурою в розвитку творчих здібностей учнів. Він повинен розуміти, що за допомогою тільки звичайних методів навчання творчості не навчиш. Навчити творчості можна за допомогою впливів на особистість учня, при чому це повинна бути певна система гнучких впливів. В психології є таке поняття як непрямий продукт творчої діяльності [2]: наприклад, коли людина щось захоплено пише за столом і раптово вітер розмітає папір зі столу, то вона одразу ж знаходить щось важке і притискає листи паперу – людина винайшла (хоч і примітивне) нове – проявила творчість, але не усвідомлено (іноді така людина може і не сказати що вона зробила, чому, коли і як). Перенесемо таку ситуацію на умови навчання. В учня є творче завдання (хоча він про те, що воно творче не здогадується), яке має таку мету, що учень нею “тільки і живе”. Учень працює над завданням, в нього виникає стан натхнення, він не усвідомлено знаходить проблеми при виконанні, робить їх логічний аналіз, інтуїтивно розв’язує їх, набуває нових знань, формулює логічне рішення і вирішує їх, досягаючи своєї мети. Можна сказати: що несвідомо – те некорисне. Але вчитель, який слідкував за цим процесом, може повернути учня на початок його праці і допомогти йому усвідомити те, що вже зроблено у стані натхнення. В такому випадку це буде найвищий клас навчання творчості. Із завданням та метою проблем не виникає. Є проблема лише в тому, що вчитель повинен не просто знати, а відчувати, коли потрібно вносити такі завдання так, щоб учні не помітили цього. Іноді, особливо вже досвідчені вчителі, використовують таке в навчальному процесі в робочому стані натхнення і самі не помічають що вони зробили разом з учнями. Особливо це проявляється у харизматичних вчителів.

Перевага такого навчання творчості в тому, що учень, дізнавшись про те, що він творчо домігся своєї мети, може надалі вже сам, ставлячи перед собою мету, в стані натхнення домагатися її, після чого аналізувати свою діяльність і фіксувати нові шляхи виконання певних трудових, розумових операцій тощо.

Творчість – це дуже широке поняття і в основному невідоме. Ми можемо сказати що це, але не знаємо ані закономірностей її появи, ані природи умов, за яких вона розвивається. Навчання творчості – це вміння вчителя розкрити безмежні можливості людського розуму в перетворенні світу. Таке навчання захоплює думки та почуття учнів, надихає їх на творчі пошуки. На заняттях, присвячених розвитку творчості, необхідно передусім створити вільну ігрову атмосферу, спрямовану на забезпечення комфортності спілкування, впевненості в своїх силах, адже в шкільному віці у дітей поєднується навчальна та ігрова діяльність і вони можуть навчитися творчості «граючись».

Література:

1. Концепція 12-річної загальної середньої освіти (проект).
2. Психологія: Підручник / Ю.Л. Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та ін.; за ред. Ю.Л. Трофімова – К. : Либідь, 1999. – 558 с.